

KRITIK: VYKORT FRÅN UTOPIA

Pär Eliaeson

Ola Andersson:s anspråksfulla stadsbyggnadsepos (kvarterstadshyllning) *Vykort från Utopia* är denna sommar, höst och vinter på allas läppar och i alla debattpaneler. Vi tar ju som bekant en sak i taget i samhällsdebatten i Sverige.

Kritiken har utvecklats lite stötvis. Den första vågen i morgon- och kvällspress var mycket positiv. De lagom kunniga allmänkulturkritikerna (vi har ju inga arkitekturkritiker i dagspressen längre) kunde mycket väl identifiera sig med Andersson:s vackra och inställsamma utsagor om deras egen fysiska och mentala hemmaplan och den tendensiösa svartmålningen av den bristfälligt kända motsatsen ”därute”. Även mer renodlat ideologiska och politiska skribenter (på högerkanten, då) kunde i Andersson:s visioner utvinna tankegodis för fartfylld stadsutveckling bortom gamla folkhemiska trögheter.

Det initierades någon slags vändning i och med Johanna Langhorst i Aftonbladet, men kritiken var inte klart och djupgående formulerad och principfrågorna blev hängande i luften. Bättre bärning och skärpa hade då Bosse Bergman i Tidskriften Plan. Han sköt in sig på några direkta felaktigheter och missuppfattningar som gjorde att Andersson:s teori- och utopi(!)-bygge började svaja och tappa skärpa i slutledningarna. Bergman pekade på några för stadsforskare välkända samtida förhållanden som Andersson inte behandlat övertygande och konstaterade avslutningsvis att Andersson:s stämmingsfulla och skickligt uppmålade tablåer över framtidsstaden mest liknade förenklade och i överkant idealiserade bilder: vykort(!), och då från förr.

Med lite fördröjning kom den avgörande kritiken faktiskt i Tidskriften Arkitektur:s augustinummer. Fredric Bedoire slog ned på ytterligare brister och fel i den historiska delen av boken. Det visar sig att Andersson både förvanskade och vinklade en del av de his-

toriska referenser han använder som stöd för sina teser och slutledningar. Bedoire finner att Andersson:s generaliseringar är dåligt underbyggda och att boken har så många sakfel att den borde ha faktagranskats betydligt bättre. Bakläxa, alltså. Lika mycket för författaren som för redaktören och förlaget.

Man kan säga såhär: ju kunnigare och erfarnare kritiker desto mer negativ kritik får Andersson:s bok. De brister den har kräver bred kunskap om stadsbyggnadshistoria och arkitekturteori samt förmåga till korskopplingar mellan tidigare verk i genren och Andersson:s teser. Sådant som den avancerade kritiken kan hjälpa till med. Boken framstår i ljuset av Bergman:s och Bedoire:s kritik som ett verk med stora brister i viktiga och bärande delar. Dessa två kvalificerade utsagor är inte möjliga att ignorera för en seriös läsare av boken och borde stämma till eftertanke hos den växande skaran av anhängare till Andersson:s idéer.

För att repetera sakfrågan: Andersson hävdar att den moderna stadsplaneringen har varit ett misstag från början, den har enligt Andersson genom sin fysiska form och sin underliggande ideologi skapat den segregation som våra städer idag lider av, dessa samband är dock högst bristfälligt underbyggda av Andersson. Den moderna stadsplaneringen förmår enligt Andersson inte skapa förutsättningar för varken demokrati, kulturell- eller ekonomisk samhällsutveckling. Endast den täta kvartersstaden kan göra detta, enligt Andersson. Grundbulten skall vara den traditionellt utformade gatan, endast där kan den offentlighet som demokratin påstås bygga på utvecklas. Finns inga rum som liknar den täta kvartersstadens gator skapar inte staden förutsättningar för demokrati och utveckling. Förortens mer upplösta arkitektur och planering passar naturligtvis inte in i (vykorts) bilden utan döms ut.

Andersson fick möjlighet att utveckla bokens teser och dogmer i en ny riktning i en ”understreckare” i Svenska Dagbladet i början av juli. Under rubriken ”Utan självklara möten ingen känsla av ’vi’” driver han en arkitekturdeterministisk idé som går ut på att bara vissa fysiska former av stad formar icke främlingsfientliga människor och främjar demokrati. Gissa vilken.

Andersson framställer det svenska bondesamhället fram till 1800-talets mitt som en primitiv social värld med brist på fostrande ”kosmopolitiska miljöer”. Och den moderna stadsplaneringen på 1900-talet har enligt Andersson inte brutit detta mönster, utan har med sina grannskapsenheter, sin rationella planering och konsekventa zonerings tvärtom konserverat svenskens inskränkthet och främlingsfientlighet. Svensken har sedan länge liten konkret erfarenhet av främlingar och den demokratiska offentlighet som enligt Andersson bara kan uppträda i vissa former av stad:

”I den bondekultur som fram till mitten av 1800-talet präglade det svenska samhället utgjordes de flesta svenskars värld av den egna gården, byn och socknen. Städerna var mycket små och urbaniseringsgraden låg. Den stadskultur som fanns var lantligt präglad, och någon urban offentlighet existerade knappast utanför huvudstaden.

Livet i den svenska staden präglades fram till slutet av 1800-talet av tjänstehjonsstadgan som gjorde hushållet till samhällets grundcell och hushåldet ansvarig för hushållets medlemmar, med rätt att aga inte bara barn utan även anställda. Det var en miljö som präglades av konformism och återhållsamhet, där oron för att dra till sig uppmärksamhet genom avvikande utseende eller beteende var ständigt närvarande.”

I och med denna kompletterande text tar Andersson sig ännu längre ut på den hala och tunna intellektuella isen med sitt rangliga teoribygge i stadsbyggnad. Med ett grovt och historielöst von oben-perspektiv gentemot småstäder, landsbygd och förorter tillsammans med nya vinklade historiska referenser ger han mest av allt uttryck för sin egen inskränkthet. Och de ideologiska härledningarna av Andersson:s utsagor blir alltmer problematiska.

Debatten kommer att gå vidare. ■